

ZGODBE V KAMNU

LAPIDARIJ KAMNIŠKEGA MUZEJA

Lapidarij (latinsko *lapidarium*) – prostor, kjer se hranijo oz. so razstavljeni kamniti spomeniki.

Idejna zasnova prenove lapidarija (prva prenova leta 2003) mag. Zora Torkar, Janja Železnikar

Soavtoriji in strokovni sodelavci: Janja Železnikar, mag. Zora Torkar, Marko Lesar, dr. Julijana Visočnik, dr. Milan Lovenjak, Mirina Zupančič

Površinsko odstranjevanje nečistoč na spomenikih: Tea Kregar, Jana Drolc

Lektoriranje: Alenka Juvan

Oblikovanje: Polona Zupančič

Kamnik 2015

Projekt sta finančno omogočila Občina Kamnik in Ministrstvo za kulturo RS.

Sarkofag

Foto: Miran Kambič

Odkrili so ga leta 1958 na Trojanah pri gradnji nove magistralne ceste čez Trojane. V njem ni bilo pridakov. Shranjen je bil ob Zadržnem domu na Trojanah. Leta 1965 so ga prepeljali v kamniški muzej.

Peščenec, Trojane, 3. stoletje

Ali veš?

Sarkofag (lat. *sarcophagus*; grško *sarx* pomeni »meso«, *phagein* »jesti«). V stari Grčiji se je ta izraz nanašal na posebno vrsto vulkanskega kamna, za katero so menili, da »žre trupla«, saj so se ta v njih v resnici razgradila.

Sarkofag je spomenik v obliki zaboja, navadno izklesan iz kamnja, marmorja, kovine, keramike ali lesa. Lahko je okrašen z reliefi in poslikan, ni pa nujno. Rimljani so jih začeli uporabljati v času Trajana (53–117), posebno pa so prišli v veljavo po Milanskem ediktu, po letu 313, ki je prepovedoval sežiganje umrlih in uzakonil skeletni pokop trupla. Navadno so stali na zemlji, redko so bili zasuti.

Kamnita žara

Foto: Miran Kambič

Odkrili so jo v Mengšu, na Maistrovi ulici, ob izkopavanju temeljev za hišo. V žari je bil pepel pokojnika ter pridatki: dva balzamarija, železen nož in steklena skodela z vertikalnimi rebri (razstavljeni na stalni razstavi *Odsevi kamniških tisočletij*).

Apnenec, Mengeš, druga polovica 1. stoletja

Ali veš?

Sprva so Rimljani svoje pokojne sežigali na grmadi. Prej so jih umili in oblekli v najbolj pražnja oblačila ter okrasili z nakitom in cvetjem. Z nosili so jih odnesli na grmado in nato sežgali. Pepel pokojnika so dali v žaro ali pa so ga razsuli po grobni jami. Duša umrlega je morala biti zadovoljna. Zato, da se ne bi spremenila v zlobnega duha (*larvo*) so pokojnemu v grob pridali darove, hrano in pijačo v namizno, stekleno ali keramično posodje, balzamarije z dišavami, oljenke, novce, ter druge osebne predmete pokojnika.

Poskus rekonstrukcije pogrebnega rituala iz 1.-2. stoletja. Risba: Marko Zorović.

Nagrobnik družine Dindijev

Odkrili so ga okoli leta 1830 v Kamniku, pod gradom Zaprice. Pozneje so ga vzdali v vogal nekdanje gostilne Pri Krištofu – danes Ideja Kamnik (Šutna št. 35), od koder so ga leta 1968 prestavili v lapidarij kamniškega muzeja.

C(aio) Dindio

Blando et

Octaviae P(ublii) f(iliae)

Quartae,

C(aio) Dindio Blando f(ilio)

an(norum) VIII

Photo: Miran Kambič

Prevod:

Gaju Dindiju Blandu in Publijevi hčeri Oktaviji Kvarti, sinu Gaju Dindiju Blandu, staremu osem let.

Sivi ihanski apnenec, Kamnik, druga polovica 1. Stoletja

Družina Dindijev naj bi izvirala iz metalurškega mesta *Praeneste* (Palestrina), 35 km jugovzhodno od Rima. Izdelovanje nakita, kovinskih zrcal, posodja, bronastih kipov in drugih okrasnih predmetov je ime mesta in njegovih mojstrov poneslo daleč v svet. V Cezarjevem obdobju je v mestu živelo največ oseb z imenom Dindius. Proti koncu rimske republike so gospodarsko močne družine izumrle ali pa so se odselile v Oglej/Akvilejo (*Aquileia*) in od tam proti vzhodu. Osebno ime Blandus pa se je pogosto uporabljalo za obrtniški sloj prebivalstva.

ALI STE VEDELI?

Stari Grki in Rimljani so veliko kamnitih spomenikov barvali. Poslikave so se ohranile tudi na nekaterih srednjeveških kamnih. Že starodavna ljudstva so za barvanje uporabljala naravna barvila. Strokovnjaki jih odkrivajo z optičnimi in kemijskimi pripomočki ter analizami. Na nekaterih delih Dindijevega spomenika so ostanki barv vidni s prostim očesom.

Barve in barvila so mešali z rumenjakom in rastlinskimi sokovi. S tem so dobili obstojna veziva in konzervanse, ki so barve ohranili do danes. Na Dindijevem spomeniku se je največ barve ohranilo na vrču – *kantharos*, iz katerega raste vinska trta z grozdi (to je simbol neusahljivega življenja).

Katera podoba se vam zdi lepša?

Barvna rekonstrukcija Tea Kregar.

Kamnita ara – oltar

Arheologi so jo našli leta 2004 v Šentpavlu pri Dragomlju ob sondiranju za gradnjo plinovodnega omrežja. Ležala je severno od nekdanje rimske vile rustike, ki so jo raziskali v letih 1997, 1998 in 1999 v okolici cerkve sv. Pavla.

Nymphis

et Fontano

C(aius) Hostilius

Expertus

Photo: Tea Kragar

Prevod: Nimfam in Fontanu (je posvetil) Gaj Hostilij Ekspert.

Oltar je prvotno stal ob vodnem izviru. Posvetilo naj bi zagotavljalo neusahljivost in zdravilni učinek izvirske vode. Ležal je prevrnjen na napisno polje, prekrit z naplavljenim peskom in muljastim poplavnim sedimentom Kamniške Bistrice. Najbrž je vilo in tudi oltar poplavlila reka Kamniška Bistrica nekje v 1. oz. 2. stoletju.

Podutiški ali glinški apnenec, Šentpavel pri Dragomlju, 1.–2. stoletje n. št.

Ali veš?

Nimfa, v gr. mitologiji lepi, mladi ženski podobno bitje, ki živi v gozdu ali vodi. Fontan je bil bog vodnih izvirov.

Oltar (lat. *ara*) ima navadno na zgornji ploskvi narejeno vdolbino, v katero so vlivali darilno tekočino ali podlagali hrano; bodisi bogovom bodisi duhovom pokojnikov. Na sprednji ploskvi oltarjev je bilo vklesano posvetilo, lahko so tudi reliefno okrašeni.

Na oltarje so polagali daritve za duhove umrlih, kadilo, pijačo in hrano; na nekaterih pa so opravljali žgalne daritve.

Grifon

Foto: Miran Kambič

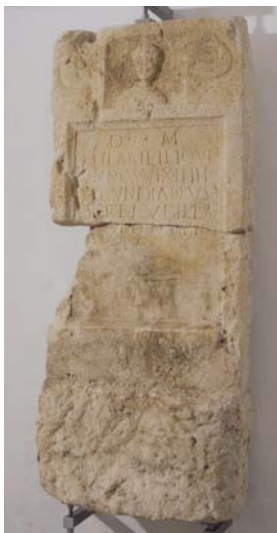
Relief so našli pri kopanju temeljev za svinjak na parceli Štefana Brvarja na Trojanah leta 1937.

Bel pohorski marmor, Trojanah, druga polovica 2. Stoletja

Zanimivo

Grifon (grško: *grýphōn*, ali *grýpōn*, latinsko: *gryphus*) je bitje s telesom, repom in zadnjimi nogami leva; glava in peruti so orlova; na prednjih nogah ima orlove kremplje. Ker lev po tradiciji velja za kralja zveri in orel za kralja ptic, je bil grifon še posebej močan in veličasten. Grifon naj bi bil kralj vseh bitij. Odganjal je zle sile od pokojnikov, varoval njihov pepel pred oskrunitvijo in pred ropanjem grobnih pridatkov.

Nagrobna stela za Hilara

*D(is) M(anibus)
Hilari fili qui
annos vixit III.
Secundianus
c(ontra)scr(iptor) et Rufilla
[par]jentes filio
f(aciendum) c(uraverunt)*

Foto: Miran Kambič

Stelo so našli na območju Trojan. Že konec 17. stoletja jo omenja kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor. Prelomljena je bila na dva dela. Leta 1998 so jo spet odkrili ob podiranju hiše na parceli Jožeta Kralja v Zideh, št. 4, pri Trojanah. Istega leta sta kamna našla pot v kamniški muzej.

Prevod:

Božanskim Manom sina Hilara, ki je živel tri leta. Starša Sekundijan, kontrolor (na carinski postaji), in Rufila sta poskrbela za postavitev nagrobnika sinu.

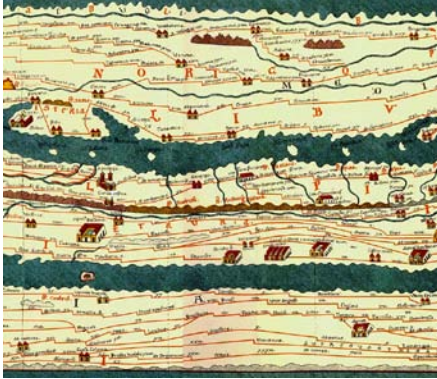
Ime *Hilarus* (»vesel«, »veder«) je bilo zelo razširjeno in priljubljeno ime med sužnji in osvobodenci. *Secundianus* je izpeljanka iz imena *Secundus* – drugi, drugorojeni, in je tako kot *Rufilla* manj pogosta. Zgodnja umrljivost otrok je bila v antiki zelo pogosta.

Peščenjak, Trojane, 2. pol. 2. stoletja ali 3. stoletje

Zanimivo

Nagrobnike so si lahko postavljali le premožnejši rimski državljani. Vedno ob cestah, zunaj naselij, na urejenih pokopališčih, z grobnimi parcelami. Govorijo o imenih pokojnih, starosti, poklicu, izvoru, sorodstvenih vezeh, funkcijah, ki jih je imel umrli za časa svojega življenja. Na nagrobnikih so pogosto upodobljeni »portreti« pokojnih. Ker so bili spomeniki tipski in so jih naročniki izbirali, so si nagrobniki med seboj precej podobni.

Upodobitev sekire na nagrobnikih pomeni *sub ascia dedicare* (»posvetiti pod sekiro«). Postavitelju nagrobnika naj bi zagotavljala neomejeno pravico do razpolaganja z grobom in odvrčala skrunitelje grobov.

Tabula Peutingeriana je prepis starorimskega zemljevida, ki ga je v 16. stoletju našel nemški antikvar Konrad Peutinger.

Tabula je neke vrste turistični vodnik po rimskem imperiju, z vrisanimi cestami, kraji, cestnimi postajami in razdaljami med njimi.

Ali veš?

Trojane so bile v antiki eno pombembnejših naselij na območju današnje Slovnije. Bile so mejna postojanka med X. regio Italije in Norikom, na glavni cesti (*via publica*), ki je vodila iz Akvileje do Karnuntuma. Iz napisnih kamnov s Trojan in okolice ter omembe v Itinerariju Antonini, Burdigalense in na Tabuli Peutingeriani izvemo, da je bila tam poštna postaja z imenom *Mansio Hadrante ali Adrante mansio*; od druge polovice 2. stoletja pa mitnica oz. carinarnica. V 2. stoletju ali na začetku 3. stoletja je bila na Atransu tudi benefiarna postaja.

Kamnita reliefna plastika – Herkul z gorjačo

Relief so leta 2003 našli ob gradnji jugovzhodne cevi predora Trojane, na pobočju pod hlevom domačije Štefana Brvarja na Trojanah. Leta 2007 je bil skupaj s preostalim gradivom predan v hrambo MMK. Na reliefu je upodobljena moška figura, ki v eni roki drži podolgovat predmet, morda palico. Najverjetneje predstavlja Herkula s kožo in gorjačo.

Photo: Janja Železnikar

Lokalni peščenjak iz Medijske doline, Trojanane, druga polovica 2. stoletja – začetek 3. stoletja

Herkul je bil rimski mitološki junak, ki se je bojeval z različnimi sovražnimi silami, navadno vedno zmagovalec. V grški mitologiji je znan kot Heraklejs.

Herkul je bil zavetnik popotnikov, trgovcev, vojakov, tudi družin, poljedelcev, živinorejcev; posebej je veljal za zavetnika trgovine na splošno ter najrazličnejših dejavnosti, povezanih s trgovanjem in trgi. Pogosto je prevzel vlogo kakega domačega božanstva.

Farnese Herkul, antični kip narejen okrog leta 216. Izdelal ga je rimski kipar Glikon, po zgledu Lysiposovega kipa (iz 4. stoletja pr. n. št.). Herkul je bil narejena za Karakalove terme v Rimu, ker so kip našli leta 1546. Skranjen je v Nacionalnem arheološkem muzeju v Neaplju.

Gradbeni napis cesarjev Marka Avrelija in Lucija Vera

Našli so ga leta 1874 na zemljišču Jožefa Brvarja na Trojanah. Vzidali so ga v hišo v Zideh 4, pri Trojanah. Leta 1998 je prišel v kamniški muzej. Leta 1950 so na istem najdišču našli še spodnji del posvetilnega napisnega kamna. Hrani ga Pokrajinski muzej Celje.

Foto: Miran Kambič

[Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aurelius Antonin]us Aug(ustus)
[Armeniac(us) Medicus Parhicus] pontif(ex)
[maximus tribunic(iae) potest(at)is XXII imp(erator) V c]o(n)s(ul) III
p(ater) [p(at)riae]
e]t
[imp(erator) Caesar L(ucius) Aurelius Verus Aug(ustus) Armenia]c(us)
M[edicus]
[Parth(icus) max(imus) tribunic(iae) potest(at)is VIII imp(erator) V
co(n)s(ul) III p(ater)
p(at)riae]
[divi Antonini filii divi Hadriani] nepotes
[divi Traiani Parth(ici) pronep(otes) divi Ner]vae abnep(otes)
[---ru]nt

Prevod:

Vladar Cesar Mark Avrelij Antonin Avgust, zmagovalec nad Armenijci, Medijci in Parti, najvišji svečenik, ki mu je bila dvaindvajsetkrat potrjena oblast tribuna, petkrat vrhovni vojaškega poveljnika (imperatorja), trikrat je bil konzul, oče domovine ter vladar Cesar Lucij Avrelij Ver Avgust, zmagovalec nad Armenijci, Medijci, največji zmagovalec nad Parti, ki mu je bila osemkrat potrjena oblast tribuna, petkrat je bil vrhovni vojaški poveljnik (imperator), trikrat konzul, oče domovine, sinova božanskega Antonina, vnuka božanskega Hadrijana, pravnuka božanskega Trajana, zmagovalca nad Parti, pravnuka božanskega Nerve sta omogočila obnovo pogorelega poslopja ali postavila svetišče Apolonu.

Napis sporoča, da sta Mark Avrelij in Lucij Ver omogočila obnovitev neke požgane stavbe, najbrž javnega objekta (carinskega poslopja, gostišča, morda svetišča).

Marmor, Trojane, druga polovica leta 168

Relief z angelom grbonoscem

Foto: Miran Kambič

Grbovno ploščo so ob nastanku vzidali v staro kamniško mestno hišo ali ob vrata mestnega obzidja. V 19. stoletju je bila vzidana v novo šolsko poslopje na Glavnem trgu (danes pošta).

Na reliefu je upodobljen celopostavni angel, ki drži v roki dva grbovna ščita, dva mu slonita na tleh ob nogah. Na ščitih so upodobljeni štirje grbi: levo zgoraj – grb Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti (dvoglavi orel), desno zgoraj je avstrijski (habsburški) grb, levo spodaj je grb mesta Kamnik in desno spodaj grb vojvodine Kranjske.

Peščenec, Kamnik, okoli leta 1490/

Ali veš?

Z grbovno ploščo se je mesto Kamnik po izdaji cesarskega privilegija leta 1489 želelo zahvaliti cesarski vladarski hiši, ki je potrdila privilegij svobodnih volitev sodnikov (županov). Na tej grbovni plošči je ohranjen drugi najstarejši kamniti kamniški grb iz okoli leta 1490, nekoliko starejši pa je ohranjen na sklepniku v cerkvi sv. Primoža. Na njem je upodobljena sv. Marjeta kot zaščitnica mesta Kamnik.

Najstarejši kamniški grb na sklepniku v cerkvi svetega Primoža, okoli 1470. Foto: France Stele.

Relief s svetim Florijanom

Relief s svetim Florijanom je bil prvotno vzidan v Stettnerjevo hišo, ki je verjetno stala na Glavnem trgu v Kamniku. Pozneje je bil shranjen v veži stare šole na Glavnem trgu (danes pošta). Leta 1961 je dobil mesto v kamniškem muzeju.

Foto: Miran Kambič

Na reliefu je upodobljen sveti Florijan, zaščitnik pred ognjem. Upodobljen je v takrat značilni modni renesančni obleki. Posodo z vodo zliva po ščitku s hišnim grbom, znamenjem dvojnega križa. V ozadju je okrogel stolp s cinami, strelnimi linami in oknom. Na obeh straneh okna sta številki – letnica izdelave 1508.

V levem kotu je grb bogate trgovske družine Stettner (medvedja taca), na desnem ščitu hišno znamenje.

Peščenec, Kamnik, 1508

Zanimivo

Relief je kamnoseškemu mojstru verjetno naročil Jernej Stettner – bogat meščan, trgovec, lastnik fužin ob Bistrici, član kamniškega notranjega mestnega sveta in mestni sodnik. Trgoval je z začimbami, živino, kožami, kožuhovino, vinom, oljem in figami. Njegove trgovske poti so potekale od ogrskih dežel, Ptuja in Celja, preko Ljubljane, Beljaka, Bakra, Reke, do Trsta, Benetk in preostale Italije. V letih 1527 do 1530 je bil član trgovske družbe s sedežem v Trstu.

Kamnoseška znamenja s cerkve na sv. Primožu. Foto Tea Kregar.

Kamnoseško znamenje je osebno oz. avtorsko znamenje kamnoseka, ki je tako označil svoje delo. Nekateri menijo, da so znaki služili za obračun plačila kamnoseka. Pojavljajo se od 12. do 16. stoletja. Pri tem pa manjših kamnoseških znamenj ne smemo zamenjevati z bolj poudarjenimi, večjimi in lepše oblikovanimi mojstrskimi kamnoseškimi in drugimi obrtniškimi znamenji, kot je ta na reliefu svetega Florijana.

Del nagrobnika

Junija 2015 je muzej pridobil dva kosa verjetno istega nagrobnika. Našla jih je gospa Jelka Srebrič pri kopanju temeljev za pomožni objekt na Kolodvorski ul. 7 v Kamniku.

[- - -]cio

[---]S top[---]

[requiescat in ?] pacem [---]

Sigis(mundus) [---]

f(ecit?)

Foto : Janja Železnikar

Prevod: ... naj počiva v miru ... naredil (postavil) Sigmund (Žiga).

Sklepamo, da gre za del nagrobnika, ki ga je dal postaviti neki Sigismund.

Najverjetneje sta se odlomka znašla v zasipnem materialu po selitvi pokopališča ob župnijski cerkvi na Šutni in so marsikateri uporabni kos uporabili kot gradbeni material. Pokopališče ob šutenski cerkvi so opustili po postavitvi nove cerkve sv. Jožefa na Žalah. Prestavil ga je baron dr. Maksimiljan Leopold Rasp v tridesetih letih 18. stoletja, ko je gradil novo baročno župnijsko cerkev.

Sivi apnenec, Kamnik, 17. stoletje?

Usnjarsko obrtniško hišno znamenje

Foto: Miran Kambič

Relief z usnjarskim obrtniškim znamenjem je bil vzidan v hiši Kajetana Pogačnika v Maistrovi ulici v Kamniku. Leta 2001 ga je muzej odkupil od Marinke Pogačnik Arnič.

Na robu levo so kamnoseško znamenje in črki TA, na desnem robu sta črki MA. Pod njima je usnjarski nož za čiščenje kož. Zaradi ohranjenih lukenj sklepamo, da je bilo obrtno znamenje obešeno kot izvesek ali pa je bilo pritrjeno v steno. V sredini je ščitek s hišnim grbom oz. znamenjem, ob njem je polmesec na eni in peterokraka zvezda na drugi strani. Zgoraj je letnica 1549. Popis kamniških obrtnikov iz leta 1545 omenja usnjarja Lovrenca Merjasca, čigar znamenje bi to lahko bilo.

Peščenec, Kamnik, 1549

Zanimivo

Usnjarstvo ima v Kamniku dolgo tradicijo, od srednjeveških obrtnih delavnic do tovarne Utok. Znamenje, ki simbolizira usnjarsko obrt, pa se skozi čas ni bistveno spreminjalo. To dokazuje ohranjena freska na pročelju hiše na Šutni 48, s konca 18. stoletja. Upodobljena sta leva, ki drži živalsko kožo, spredaj se križajo štiri usnjarski noži za čiščenje kož. Podobno usnjarsko znamenje je tudi na cehovskem vrču na razstavi *Odsevi kamniških tisočletij* v gradu Zaprice.

Freska usnjarskega znamenja s pročelja hiše na Šutni 48, Kamnik. Konec 18. stoletja. Foto: [France Stele](#).

Nagrobna plošča pl. Janeza Jakoba Wiederkehrja von Wiedersbacha

Plošča je bila vzdana ob vhodni portal gradu Zaprice na levi strani. Ob prenovi na začetku šestdesetih let 20. stoletja je bil spomenik zaradi zaščite odstranjen. Od leta 2003 je sestavni del lapidarija. Na zgornjem delu plošče je izklesan grb družine Wiederkehr s štirimi polji. Na simetričnih poljih sta enorožca in konja, v sredini je ščit z vzpenjajočim ovnom. Oven – nemško Widder – ponazarja družinski priimek.

*Hier ligt begraben der wol(l)
edl geborne Herr Hans
Iacob von Wiederkern
zum Widerspah der Rö(mischen)
Kay(serlichen) May(estät) Landt Rath
in Crain, weliher
gestorben den
15 Ivnny 1702.*

Foto: Miran Kambič

Prevod: Tukaj leži pokopan plemenito rojeni gospod Janez Jakob Wiederkehr iz Wiederspacha, rimsko-cesarskega veličastva deželni svétnik na Kranjskem, ki je umrl 15. junija 1702.

Apnenec, Kamnik, 1702

Zanimivo

Napisni kamen je že od 18. stoletja povezan z gradom Zaprice. Grad je leta 1757 kupil Anton Medard Wiederkehr in ga dal preurediti v udobnejšo rezidenco. Domnevno naj bi Anton Medard v znak pripadnosti plemiškemu rodu in v čast začetniku rodbine Wiederkehr dal iz Ljubljane prepeljati nagrobnik Janeza Jakoba. Njegov grob je bil verjetno v frančiškanski cerkvi na Vodnikovem trgu v Ljubljani.

Portret Janeza Jakoba pl. Wiederkehrja – Narodna galerija Ljubljana. Leta 1678 ga je naslikal holandski slikar Herman Verelst.

Mejnik kamniškega mestnega obzidja

Foto: Miran Kambič

Mejnik kamniškega mestnega ozemlja iz 18. stoletja z vklesanim napisom *Der Stat Stein Purgfried*. V muzej so ga prepeljali v šestdesetih letih 20. stoletja. Ležal naj bi v gospodarskem poslopju gostilne Pri Krištofu (danes Ideja, Šutna št. 35) na Šutni.

Lehnjak, Kamnik-Kratna, 18. Stoletje

Zanimivo

Kamniško mestno ozemlje – (pomerij, Burgfried) se je izoblikovalo s pridobitvijo mestnih pravic in drugih privilegijev, mesto ga je v upravnem in sodnem pogledu upravljalo. To je med drugim pomenilo, da je na tem ozemlju sodil lahko samo mestni sodnik. Meščani so uživali pravico do gozdov v neposredni okolici mesta, obdelovali komplekse izkrčenega sveta za njive ali vrtove, imeli pravico do pobiranja davščin, obenem pa so prevzeli skrb za ceste, mostove in obzidje. Ozemlje mestnega pomirja so skozi stoletja vestno označevali podobnimi mejniki.

J. V. Valvasor, skica Kamnika za Topographia Ducates Stiria, 1679.